

Psicoteràpia de la parentalitat en les relacions pares-fills segons les edats i en la depressió pre i post-part

---

Revista Catalana de Psicoanàlisi, Vol. XXX/2

Francisco Palacio Espasa¹
Ginebra

L'autor planteja la seva hipòtesi sobre la dimensió parental de la personalitat com a inherent a la organització libidinal. Descriu esquemàticament les tres formes de conflictes de parentalitat: neuròtic, depressiu-masoquístic i narcisístic-dissociat i fa un breu recorregut de com s'elaboren les identifications amb les funcions parentals i els dols del desenvolupament de la parentalitat al llarg del creixement emocional. En la part final de l'article facilita una guia d'entrevista per explorar els conflictes en les psicoteràpies de la parentalitat.

Paraules clau: conflictes de la parentalitat, dimensió parental de la personalitat, dols de la parentalitat, funcions parentals, identitat parental.

---

1. Psiquiatre. Psicoterapeuta. Psicoanalista, membre titular de la Societat Suïssa de Psicoanàlisi. Excap de servei de Psiquiatria Infantil i professor de psiquiatria infantil a les institucions psiquiàtriques universitàries de Ginebra. E-mail: Francisco.Palacio@unige.ch

Abans d'abordar els detalls tècnics és important precisar la nostra hipòtesi sobre "la dimensió parental de la personalitat", en la qual s'inscriu la identitat parental i els seus conflictes i que s'insereix en el conjunt de l'organització de la personalitat.

De manera esquemàtica podem dir, a partir de les nostres idees sobre el narcisisme, que en tot individu coexisteix un funcionament objectal (part adulta de la personalitat), capaç de reconèixer la realitat externa i la pròpia realitat amb les seves possibilitats i els seus límits, sota l'ègida (o protecció) de la integració de la posició depressiva. El funcionament objectal coexisteix al costat d'un funcionament narcisista marcat per l'omnipotència dels fantasmes infantils (part infantil o psicòtica de la personalitat), que recorre als mecanismes de defensa primitius de la posició esquizoparanoide de M. Klein (negació, escissió, identificació projectiva, idealització, etc.) i fins i tot a mecanismes psicòtics arcaics (atacs a la percepció, a la representació, al pensament, etc.).

Evidentment, l'eix central és el grau d'integració de la conflictiva depressiva i la modalitat de les fantasies que expressen els nivells de la seva severitat i, per tant, de la seva integració: si es tracta de pèrdues catastròfiques intolerables, el jo farà servir, molt sovint, mecanismes de defensa primitius (organitzacions frontereres i psicòtiques). Al contrari, si es tracta de vivències de danys o de pèrdua d'amor dels objectes investits libidinalment, la part objectal predominarà i recorre a mecanismes de defensa neuròtics o, com a màxim, a defenses maníaco-masoquistes, si les fantasies són de mort d'aquests objectes.

En conjunt, l'amplitud de la conflictiva depressiva es troba a la base de la predominança d'un funcionament psicòtic o fronterer o, a l'altre extrem, d'altres modalitats de tipus depressiu o neuròtic. Això, al seu torn, dependrà per una banda de l'omnipotència de les fantasies agressives responsables de les vivències catastròfiques, o bé de les fantasies de mort o de danys greus que es refereixen als objectes investits. Al contrari, quan predominen les fantasies libidinals per sobre d'aquelles de tipus agressiu, les vivències depressives de pèrdua d'objecte prenen la forma de vivències de pèrdua de l'amor de l'objecte, i obren la via al complex d'Èdip i a les defenses neuròtiques.

La dimensió parental de la personalitat s'insereix, en principi, en el corrent libidinal dels investiments, encara que estretament lligada al corrent narcisista, sovint maníaca, o sigui, antidepressiva i grandiosa de la imatge de si mateix. L'única vegada que Freud ha fet al·lusió directe a la parentalitat és en *La introducció al narcisisme* (1914), quan diu que els pares tenen tendència a fer els seus fills dipositaris del seu propi narcisisme infantil, al qual han hagut de renunciar dolorosament, transformant el seu fill en '*His majesty the baby*' (narcisisme maníac i antidepressiu, segons la nostra òptica). És el que nosaltres anomenem identificació projectiva sobre el nen: "el nen ideal" que a ells els hauria agradat ser. Això comporta implícitament la identificació parental amb el pare ideal que els hauria agradat tenir.

Com deia Sandler, tot *rôle giving* s'acompanya sempre d'un *rôle taking*, de manera que el que nosaltres hem anomenat els conflictes de la parentalitat es componen de la díade següent: (1) la identificació projectiva sobre el nen (present o futura) d'imatges infantils del pare o dels propis pares i d'altres persones significatives del seu passat infantil; (2) les identificacions parentals complementàries amb diverses imatges del pare o de la mare, elaborades en funció d'aquest passat infantil.

Nosaltres hem descrit molt esquemàticament tres formes de conflictes de la parentalitat: (1) neuròtics; (2) depressiu-masoquistes; i (3) narcisistes-dissociats. El component libidinal que predomina en les diverses modalitats d'identificacions (projectives i complementàries) amb els components narcisistes, sobretot maníacs (antidepressius), fan que aquesta dimensió parental de la personalitat tingui tendència a esdevenir fàcilment conscient, o almenys preconscient. Així doncs, els conflictes són susceptibles de sorgir fàcilment a la consciència amb el treball psicoterapèutic (pretransferència positiva).

Certament, hi ha un cert nombre de casos amb conflictes de la parentalitat narcisistes-dissociats on les identificacions (tant projectives com complementàries) estan més carregades d'agressivitat i el narcisisme persecutori (anti-paranoide) dels pares es tradueix en atacs a la vida mental. El narcisisme destructiu els empeny a rebutjar els intents de comprensió dels seus conflictes, car desvetllen les angoixes depressives catastròfiques del seu passat infantil (pretransferència negativa).

Les identificacions amb les funcions parentals són presents probablement des del principi de la vida, ja que es tracta de les funcions essencials per la supervivència que el bebè intenta assumir tan ràpidament com li és possible. No és agosarat fer la hipòtesi que les "neurones mirall", que reflecteixen tant els afectes com la motricitat de l'altre, juguen un rol central. En el pla de l'observació clínica destaca la genial descripció de Winnicott del bebè de tres mesos que posa el dit a la boca de la seva mare quan ella li dona el pit. Més clares són les observacions durant les psicoteràpies mare-bebè on aquests últims, a partir de 8-10 mesos, si són precoços acaronen la mare amb un gest i una mirada de consol i empatia quan aquesta està plorant. Encara més clars són els jocs simbòlics de cura parental a la nina que anomenen "el bebè" o "el meu bebè" a partir dels 15 a 18 mesos de vida.

Això pot ser observat obertament en la major part dels nens en edat de latència o en els adolescents, encara que les respostes poden ser molt diferents. Certament les nenes són molt més conscients dels seus desitjos de maternitat i respondran molt més fàcilment que els nois a la pregunta: "com et veus com a pare/mare?". La noia en edat de latència tindrà tendència a dir: "jo, com la meua mare...", de manera bastant conformista però amb alguns matisos o correccions. Per contra, la noia adolescent comença sovint per la negativa: "jo no seré mai una mare tan severa, o un pare tan sovint absent com

la meua mare o el meu pare". Amb el desenvolupament de la seva autonomia i independència, l'adolescent comença a organitzar la seva imatge parental diferenciada dels seus propis pares, sovint amb una imatge oposada a la d'aquests.

Però, sobretot, és en el curs del període perinatal (de la concepció als dos primers anys de post-part) que el jove adult es prepara per esdevenir pare i per adquirir una nova identitat parental, cosa que requereix un intens treball d'elaboració psíquica. Reprèn contacte amb el seu passat infantil, que pot a vegades esdevenir un moviment molt regressiu que el porta a reviuire les vivències infantils, tant les molt plaents com les molt angoixants. M. Bydlowsky explica el període de "transparència psíquica" en la dona, caracteritzat per una extrema sensibilitat i una important mobilitat psíquica. El repte és la constitució de la seva identitat de pare a través de múltiples moviments d'identificacions i de projeccions. Les vivències i fantasies del passat infantil amb els seus propis pares, germans i germanes, avis i altres persones significatives, condicionaran la percepció que l'adult tindrà d'ell mateix com a pare, tant com la percepció del seu fill, present o futur.

De la predominança objectal d'aquestes imatges que integren l'amor envers els propis pares i altres persones significatives amb l'agressivitat i la gelosia cap a ells, tot i reconeixent sentiments semblants per part seva, dependrà l'elaboració del "dol del desenvolupament de la parentalitat" per al futur pare. Aquest dol consisteix a renunciar a la convicció de continuar ocupant de manera exclusiva el lloc de nen (dels propis pares) per deixar-l'hi al nen (present o futur). Això comporta també l'exigència de prendre el lloc prioritàriament de pare. Un dol així del desenvolupament s'inscriu en la continuació del de l'adolescència: renuncia a no ser més el nen dels seus propis pares per començar a esdevenir un adult autònom. Aquests dols impliquen la reactivació de pèrdues i mancances del passat infantil, limitacions i exigències que posen en evidència que el procés d'accés a la parentalitat comporta un potencial *depressivogen*, raó per la qual hem insistit molt sobre els nivells de "conflictualitat" depressiva. Les dificultats per acceptar aquest conjunt de pèrdues i exigències mobilitzaran defensivament la part narcisista (o infantil) de la personalitat, i donaran lloc als diferents conflictes de la parentalitat citats anteriorment. Es desplegarà llavors tota una panòpia "d'escenaris narcisistes de la parentalitat" (Manzano, Palacio Espasa & Zilkah, 1999), que van de la predominança del "narcisisme maníac", antidepressiu, propi dels conflictes de parentalitat neuròtics i depressius-masoquistes, fins a la predominança del "narcisisme persecutori" (o destructiu o anti-paranoide), sortosament no gaire freqüent però deleteri, que és característic dels conflictes de parentalitat narcisistes-dissociats.

Els dols del passat infantil que el pare ha de poder afrontar són essencialment de dos tipus: (1) *el dol de l'objecte realment perdut* (membre de la família propera; per exemple, d'un pare la pèrdua del qual en el període de l'embaràs augmenta en gran manera el risc de depressió post-part); i (2)

dol d'un objecte fantasiejat; per exemple, la imatge d'un nen ideal (com en la descripció de Freud) que sovint va aparellada amb una imatge parental idealitzada, a la qual és difícil renunciar (imatge d'un pare idealment afectuós, present, disponible, tolerant, indulgent, etc.).

Quan aquests dols són ben elaborats, la parentalitat esdevé una fase del desenvolupament constructiva per al subjecte. Aquesta esdevé una reedició "corregida i millorada" de les relacions pares-nen conflictives o amb mancances durant el passat infantil del pare, que facilita l'accés a la maduresa de les relacions humanes.

Tanmateix, quan els sentiments de pèrdua són difícilment acceptables, fins i tot irreconeixibles, tendeixen a ressorgir en la relació amb el propi fill present o futur. El pare està compromès de manera inconscient en una dinàmica fantasiejada narcisista que serveix per compensar, o per emmascarar, les pèrdues mal acceptades. El nen serveix llavors per "reparar" tota una sèrie d'experiències infantils idealment desitjables o, al revés, indesitjables per al narcisisme infantil d'un pare que es nega a renunciar-hi.

En els conflictes de la parentalitat neuròtica els dols del passat infantil estan molt propers a la consciència, però les vivències de tristesa són anul·lades per la construcció d'imatges idealitzades en un aspecte o un altre de la relació. Per exemple, identificació projectiva sobre el nen, present o futur, de l'infant idealment afalagat i envoltat que el pare hauria volgut ser; el pare que s'identificarà amb el pare idealment present i disponible que li hauria agradat tenir. La fallida de la posta en escena fantasiejada d'un tal escenari narcisista - per exemple, la mare que es veu obligada a reprendre el seu treball molt ràpidament té el risc d'estar deprimida durant el pre o el post part. Però la predominança libidinal en l'investiment que sosté aquestes imatges idealitzades fa que un investiment semblant i molt ràpid quedi desplaçat sobre el psicoterapeuta ("pretransferència positiva"). Aquest pot, bastant fàcilment, fer veure al pare l'enorme exigència infantil que ell s'infligeix per aconseguir el seu ideal grandios. L'ideal superjoic que esdevé fàcilment depriment per ell, o bé que crea problemes de separació i trastorns funcionals en el bebè.

Aquests pares, en general bastants conscients dels seus sofriments infantils, s'adonen bastant ràpidament dels sentiments de tristesa i de pèrdua que tracten d'anul·lar amb les seves exigències infantils grandioses, simplement "posant en relació" aquests ideals coercitius amb les vivències infantils doloroses. Aquests casos són molt bones indicacions psicoterapèutiques breus de la parentalitat.

En els conflictes de la parentalitat depressiva-masoquista els dols dels pares són més severs i per tant més carregats de culpabilitat, en funció de les experiències del passat amb els propis pares. Gran culpabilitat que el pare

tracta d'expiar en la relació amb el propi nen, que esdevé dipositari de la imatge de nen tirànic o reivindicatiu que el pare va sentir ser en relació amb els seus propis pares, viscuts com "víctimes" de les seves exigències o reivindicacions infantils. En aquests casos, l'agressivitat juga un rol més important en les fantasies infantils del passat d'aquests pares amb els seus propis pares. Però el component libidinal que alimenta les imatges dels "escenaris narcisistes" és encara considerable: tant aquella imatge del nen "tirà", molt grandiosa i admirada, delegada en el propi nen, com aquella del pare "víctima", mereixedor de la "palma del martiri", amb la qual el pare s'identifica per expiar i anul·lar la pròpia agressivitat infantil. Aquest investiment libidinal està desplaçat sobre el psicoterapeuta, permetent una "pretransferència positiva" i, per tant, bones possibilitats de clarificació d'aquests escenaris a la llum del passat infantil, sempre que el psicoterapeuta estigui atent a alleujar els enormes sentiments de culpabilitat que apunten la grandiositat infantil que els reforça.

Quines són, doncs, les preguntes per explorar des de la primera entrevista aquests conflictes de la parentalitat? Un cop descrita la situació actual i la naturalesa de la relació amb el nen - o amb el propi embaràs si es tracta del pre-part -, per interessar-nos en les facilitats o dificultats del pare nosaltres preguntem:

1. Com veieu el vostre fill? Com és (o com imagineu) el vostre fill quan neixi?
2. A qui s'assembla? (si la resposta anterior és positiva).
3. En què s'assembla a aquesta persona?
4. En què és diferent?
5. Com us veieu com a pare o mare?
6. A qui us assembleu com a pare o mare? (si la resposta anterior és positiva).
7. En què sou diferents d'aquesta persona? (generalment la mare o el pare).

Entretenir-se en les similituds i diferències amb la mare i el pare o amb d'altres persones amb funció parental. A continuació explorar el passat infantil preguntant:

1. Com éreu com a nen?
2. (a) Com era la vostra mare quan éreu petit?; (b) com era amb vosaltres la vostra mare?; (c) com és ella actualment?; (d) i vosaltres amb ella?
3. (a) Com era el vostre pare amb vosaltres quan éreu petit?; (b) ídem; (c) ídem; (d) ídem.
4. Els vostres pares encara viuen? (explicar les reaccions a una eventual pèrdua: separació prolongada o mort d'un dels pares; i a una separació divorci dels pares).

5. Com es relacionaven entre ells els vostres pares? (explorar la posició infantil del pare enfront dels seus pares com a parella). Teniu germans o germanes? (explicar el lloc que el pare ocupa en la fratria i la relació amb cada un i entre ells, especialment els inevitables sentiments de gelosia i el seu reconeixement, o la seva negació per part del pare).
6. Com era la vostra mare amb els vostres germans i germanes?
7. En què era diferent la relació que tenia amb vosaltres? (de nou posar en evidència el reconeixement o negació dels sentiments de gelosia del pare envers els seus germans o germanes o bé la gelosia d'aquests en relació al pare).
8. Com era el vostre pare amb els vostres germans i germanes?
9. En què era diferent la relació que tenia amb tu? (ídem punt 8).
10. Altres persones significatives de la vostra infantesa? Avis? Oncles o tietes? Personal domèstic o veïns? (ídem punts 2, 3, 6, 7, 8, 9).
11. Altres elements i esdeveniments importants? (pèrdues, separacions, canvis de domicili, canvis de ciutat, d'estatus social, etc.).

La finalitat d'aquestes preguntes és explorar com la part objectal de la personalitat ha pogut integrar les reaccions agressives a les privacions, frustracions, gelosia, etc., amb l'amor envers els pares, els membres de la fratria i les altres persones significatives del seu passat. Juntament amb això, veure quins són els mecanismes de defensa que es posen en marxa en el pare en funció de la part narcisista o infantil que té dificultats per acceptar i reconèixer els sentiments de pèrdua, privació, limitació, tristesa, etc. - fins i tot de culpabilitat - en la base dels conflictes de la parentalitat neuròtica o depressiva-masoquista (narcisisme antidepressiu), o enfront de les vivències més traumàtiques: parentalitat narcisista-dissociada (narcisisme destructiu o persecutori).

Traduït del francès per Antònia Llairó

RESUMEN

El autor plantea su hipótesis sobre la dimensión parental de la personalidad como inherente a la organización libidinal. Describe esquemáticamente las 3 formas de conflictos de la parentalidad: neurótico, depresivo-masoquístico y narcisístico-disociado y traza un breve recorrido sobre como se elaboran las identificaciones con las funciones parentales y los duelos del desarrollo de la parentalidad a lo largo del crecimiento emocional. En la parte final del artículo facilita una guía de entrevista para explorar los conflictos en las psicoterapias de la parentalidad.

SUMMARY

The author sets out his hypothesis on the parental dimension of the personality as inherent to libidinal organisation. A schematic description is provided of the 3 forms of parenting conflict: neurotic, depressive-masochistic and narcissistic-dissociated, along with a brief outline of how identification with parental roles takes place and the mourning involved in parenting during the process of emotional growth. The final part of the article offers an interview guide to explore the conflicts in parenting psychotherapy.

BIBLIOGRAFIA

- FREUD, S. (1914). On narcissism: an introduction. *The Standart Edition*, XIV. London, Hogarth Press, 1971, pp. 67-102
- MANZANO, J., PALACIO ESPASA, F. & ZILKHA, N. (1999). *Les scénarios narcissiques de la parentalité*. Paris, P.U.F.